

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI DARSARIDA MULTIMEDIA VOSITALARIDAN FOYDALANISH

Qurbonov Ramazon Abdulkarim o'g'li

Alisher Navoiy nomidagi

Toshkent Davlat o'zbek tili va adabiyoti

universiteti 4 bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf ona tili darslarida multimedia vositalaridan foydalanishning pedagogik ahamiyati yoritilgan. Multimedia texnologiyalari yordamida o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirish, dars jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, audio, video, animatsiya va interaktiv taqdimotlardan foydalanish orqali o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasi va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ona tili darslari, multimedia vositalari, interaktiv metodlar, axborot texnologiyalari, o'quv jarayoni

Аннотация: В данной статье рассматривается значение использования мультимедийных средств на уроках родного языка в начальных классах. Анализируются возможности применения аудио-, видео- и интерактивных технологий для повышения познавательной активности учащихся и эффективности учебного процесса. Использование мультимедиа способствует развитию речи, мышления и творческих способностей младших школьников.

Ключевые слова: начальное образование, уроки родного языка, мультимедийные средства, интерактивные технологии, информационные технологии, учебный процесс

Abstract: This article discusses the pedagogical importance of using multimedia tools in mother tongue lessons in primary education. The study analyzes how audio, video, animations, and interactive presentations enhance students' engagement, improve learning outcomes, and develop independent thinking skills. The use of multimedia technologies contributes to making lessons more effective, interesting, and learner-centered.

Keywords: primary education, mother tongue lessons, multimedia tools, interactive methods, information technologies, learning process

Boshlang'ich sinflarda ona tili darslarida multimedia vositalaridan foydalanish o'quvchini markazga qo'ygan ta'lim, ko'p sezgi a'zolari orqali idrok etish hamda

texnologiyalarni kognitiv, emotsional va kommunikativ rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga integratsiya qilishni ta'kidlovchi zamonaviy pedagogik asoslara tayanadi. Boshlang'ich bosqichda til o'rganish bolalarning ko'rish, eshitish, taqlid qilish va til hodisalarini hissiy jihatdan his etish qobiliyati bilan chambarchas bog'liqdir.

Audio yozuvlar, animatsion videolar, interaktiv taqdimotlar, raqamli hikoyalar, ta'limiy o'yinlar va sodda til o'rganish ilovalari kabi multimedia vositalari bir vaqtning o'zida bir nechta sezgi kanallarini faollashtirish orqali tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirish uchun qulay sharoit yaratadi³⁴. Psixologik nuqtayi nazardan, boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatni uzoq vaqt jamlash qobiliyati cheklangan bo'lib, ular vizual va dinamik stimullarga kuchli ehtiyoj sezadilar; shu sababli multimedia vositalari motivatsiyani oshiradi, diqqatni barqarorlashtiradi va mavhum til tushunchalarini aniq hamda tushunarli qiladi.

Ona tili darslarida multimedia yangi tovushlar, harflar, so'zlar va grammatik tuzilmalarni o'rgatishda samarali qo'llanilishi mumkin. Masalan, to'g'ri talaffuzni namoyish etuvchi animatsion videolar va audio yozuvlar o'quvchilarga tovushlarni, urg'u va intonatsiya naqshlarini an'anaviy tushuntirishga qaraganda aniqroq farqlash imkonini beradi³⁵. Yangi so'zlarni o'rganishda tasvirli raqamli kartochkalar, qisqa multfilmlar yoki interaktiv rasmlar bolalarga so'zlarni tasvirlar va real hayotiy vaziyatlar bilan bog'lashga yordam beradi, bu esa xotira va tushunishni mustahkamlaydi³⁶. Ovozli o'qish, tovush effektlari va matnning ajratib ko'rsatilishi bilan boyitilgan raqamli hikoyalar o'qish ko'nikmalarini rivojlantiradi, chunki o'quvchilar matnni ko'z bilan kuzatib, bir vaqtning o'zida ravon o'qishni eshitadilar va asta-sekin o'qish tezligi hamda ifodaliligini oshiradilar. Bunday vositalar, ayniqsa, o'qishda qiyinchilikka duch keladigan yoki turli o'rganish uslublariga ega bo'lgan o'quvchilar uchun foydalidir.

Multimedia vositalari ijodiy va interaktiv faoliyatlar orqali og'zaki va yozma nutqni shakllantirishni ham qo'llab-quvvatlaydi. Masalan, o'quvchilar qisqa animatsion lavhani tomosha qilib, uni og'zaki tasvirlashlari, voqeani o'z so'zlari bilan qayta hikoya qilishlari yoki vizual tayanchlar asosida dialoglarni to'ldirishlari mumkin. Sodda yozib olish vositalari bolalarga o'z nutqini yozib olish, uni tinglash va namuna bilan taqqoslash imkonini beradi, bu esa o'z-o'zini baholash va talaffuzni to'g'rilashni rag'batlantiradi. Yozma ishlarda gaplarni to'ldirish, so'zlarni to'g'ri tartibda joylashtirish yoki vizual yordam bilan qisqa matnlar yozish kabi interaktiv mashqlar gap tuzilishi va imlo qoidalarini tushunishga yordam beradi. Multimedia vositalaridan bunday foydalanish

³⁴ Shukin A. Ta'limning audiovizual vositalaridan sistemali foydalanish. Toshkent, 2021. – B. 51

³⁵ Qodirov B. Ona tili fanini o'qitishda interaktiv usullar va multimedia vositalari. Buxoro, 2023. –B. 34

³⁶ Abdusharipova D. X. Ona tili fanini o'qitishda multimedia vositalaridan foydalanish // Ilm –fan taraqqiyotida iqtisodiyot va zamonaviy ta'limning o'rni hamda rivojlanish omillari. №5. 1-son. May, 2025. 2026.01.14.

o'quvchilarning mustaqilligini oshiradi, chunki ular bilimni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol ishtirokchiga aylanadilar.

Boshlang'ich sinflarda audio vositalar juda samarali hisoblanadi. Masalan, 1-sinfda tovush va harflarni o'rganishda o'qituvchi "a", "o", "m" kabi tovushlarning to'g'ri talaffuzi yozib olingan audio faylni eshittiradi. O'quvchilar avval tinglaydi, keyin birgalikda va yakka holda takrorlaydi. 2–3-sinflarda esa qisqa matn yoki she'rning audio varianti qo'yilib, o'quvchilardan matndan so'ng savollarga javob berish, asosiy fikrni aytish yoki matnni davom ettirish so'raladi. Bu mashqlar tinglab tushunish va to'g'ri talaffuz ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Video materiallar va animatsiyalar orqali murakkab tushunchalarni oson va tushunarli tarzda bayon qilish mumkin³⁷. Masalan, harf yozilishini o'rgatishda animatsion video orqali harfning yozilish yo'nalishi, qaysi nuqtadan boshlanishi va qayerda tugashi ko'rsatiladi. O'quvchilar videoni tomosha qilgach, daftarda shu harfni yozib ko'radilar. Yoki ona tili darsida ertak asosida yaratilgan qisqa multfilm ko'rsatiladi, so'ng o'quvchilardan multfilm voqealarini ketma-ketlikda aytib berish, qahramonlarga tavsif berish yoki yakunini o'zgartirib hikoya qilish so'raladi.

Interaktiv taqdimotlar (slaydlar) yangi mavzuni tushuntirish va mustahkamlashda keng qo'llaniladi. Masalan, "So'z turkumlari" mavzusida slaydda rasm (masalan, olma, bola, yugurmoqda) berilib, o'quvchilardan qaysi biri ot, fe'l yoki sifat ekanini aniqlash so'raladi. Yoki slaydda noto'g'ri tuzilgan gap berilib, o'quvchilar uni to'g'rilab aytadilar³⁸. Bunday mashqlar o'quvchilarni faol fikrlashga undaydi va vizual xotirani mustahkamlaydi.

Raqamli hikoyalar va elektron kitoblar o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishda ayniqsa foydalidir. Masalan, elektron ertakda matn bilan birga rasm va ovozli o'qish beriladi. O'qituvchi avval audio variantni eshittiradi, keyin o'quvchilar matnni navbat bilan o'qiydi. So'ng o'quvchilardan ertak qahramonlari, voqea joyi va asosiy g'oya haqida savollar beriladi. Bu usul o'qish tezligi, ifodali o'qish va matnni tushunishni rivojlantiradi.

Ta'limiy o'yinlar va interaktiv mashqlar orqali bilimni mustahkamlash yanada qiziqarli bo'ladi. Masalan, ekranda so'zlar aralash holda beriladi va o'quvchilardan to'g'ri gap tuzish talab etiladi. Yoki rasmga mos so'zni tanlash, ortiqcha so'zni topish, bo'sh joylarga kerakli harfni qo'yish kabi mashqlar bajariladi. Bunday o'yinlar darsni jonlantiradi va o'quvchilarni mustaqil ishlashga o'rgatadi.

³⁷ Karimov J. Ona tili fanida multimedia texnologiyalarini qo'llash. Toshkent, 2022. –B. 33

³⁸ Abduqodirov A.A., Begmatova N.X. Maktabgacha ta'lim muassasalarida multimedia texnologiyasidan foydalanish uslubi (o'quv-uslubiy qo'llanma). - Qarshi: Nasaf, 2011. – B. 23

Ovoz va video yozib olish vositalari og‘zaki nutqni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, o‘quvchi she‘rni ifodali o‘qib, ovozga yozib oladi, keyin uni tinglab, talaffuzidagi kamchiliklarni aniqlaydi. Yoki o‘quvchilar “Mening sevimli kitobim” mavzusida qisqa hikoya aytib, video tarzda yozib olishlari mumkin. So‘ng bu videolar sinfda muhokama qilinadi³⁹. Bu usul o‘quvchilarning nutq madaniyatini, o‘ziga ishonchini va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Umuman olganda, audio yozuvlar, videolar, animatsiyalar, interaktiv taqdimotlar, elektron kitoblar, ta‘limiy o‘yinlar hamda ovoz va video yozish vositalaridan aniq maqsad asosida va dars mazmuniga mos holda foydalanish boshlang‘ich sinf ona tili darslarini samarali, qiziqarli va tushunarli qiladi.

Metodik nuqtayi nazardan, multimedia vositalarining samaradorligi ularning maqsadga yo‘naltirilgan va muvozanatli qo‘llanishiga bog‘liq. O‘qituvchining roli yo‘qolmaydi, balki yo‘naltiruvchi va tashkilotchiga aylanadi: u yoshga mos materiallarni tanlaydi, multimedia resurslarini dars maqsadlari bilan uyg‘unlashtiradi va ularni suhbat, ovoz chiqarib o‘qish hamda yozma mashqlar kabi an‘anaviy usullar bilan integratsiya qiladi. Multimedia ta‘lim natijalarini qo‘llab-quvvatlashi, e‘tiborni chalg‘itmasligi lozim. Masalan, haddan tashqari murakkab animatsiyalar yoki ortiqcha tovush effektlari tushunishni pasaytirib, o‘quvchilarning kognitiv yuklamasini oshirishi mumkin⁴⁰. Shu bois, multimedia materiallarini tanlash va yaratishda soddalik, aniqlik va mazmuniy moslik asosiy tamoyillar hisoblanadi.

Multimedia vositalaridan foydalanish ona tili darslarida differensial ta‘lim va inklyuziyani ham kuchaytiradi. O‘quvchilar turli tezlikda va turli qobiliyatlar bilan o‘rganadilar; interaktiv dasturlar turli murakkablik darajasidagi topshiriqlarni, darhol fikr-mulohaza va takrorlash imkoniyatlarini taqdim etadi. Bu, ayniqsa, o‘rganishda qiyinchilikka duch keladigan o‘quvchilar uchun muhim bo‘lib, ular xatolardan qo‘rqmasdan individual mashq qilishlari mumkin. Shu bilan birga, iqtidorli o‘quvchilar yangi o‘rganilgan til materiallari asosida raqamli hikoyalar yaratish yoki sodd taqdimotlar tayyorlash kabi ijodiy vazifalar bilan rag‘batlantiriladi.

Ko‘plab afzalliklariga qaramay, boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida multimedia vositalaridan foydalanish ayrim muammolarni ham keltirib chiqaradi. Texnik jihozlarning yetishmasligi, internet aloqasining beqarorligi yoki o‘qituvchilarning yetarli tayyorgarlikka ega emasligi ularning samarali qo‘llanishini cheklashi mumkin⁴¹. Shuningdek, texnologiyalarga haddan tashqari tayanish jonli muloqot, yozma qo‘l

³⁹ Islomova M. Ona tili darslarida interaktiv multimedia dasturlarining o‘rni. Samarqand, 2023. – B. 71

⁴⁰ Апатова П.В. Дидактические аспекты компьютерного обучения. - М.: Педагогика, 2002. – С.65

⁴¹ Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta‘limda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari. Monografiya. - T.: Fan, 2007. – B. 101

mehnati va yuzma-yuz muloqotni kamaytirishi mumkin, holbuki bular boshlang'ich bosqichda til rivoji uchun muhimdir. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun multimedia an'anaviy o'qitish usullarini almashtiruvchi emas, balki ularni to'ldiruvchi vosita sifatida qo'llanishi lozim⁴². O'qituvchilar texnologiyani pedagogik jihatdan to'g'ri integratsiya qilish bo'yicha doimiy kasbiy rivojlanishga muhtoj, maktablar esa o'quvchilarning salomatligi va farovonligini ta'minlash uchun ekran vaqti bo'yicha aniq me'yorlarni belgilashlari zarur.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda ona tili darslarida multimedia vositalaridan foydalanish mustahkam pedagogik asoslarga tayanib, ongli va puxta rejalashtirilgan holda amalga oshirilsa, ta'lim jarayonini sezilarli darajada boyitadi. Vizual, eshitish va interaktiv elementlarni an'anaviy til mashg'ulotlari bilan uyg'unlashtirish orqali multimedia o'quv motivatsiyasini oshiradi, turli o'quvchilar ehtiyojlarini qo'llab-quvvatlaydi va til ko'nikmalarining rivojlanishini yaxshilaydi. Uning samaradorligi esa o'qituvchining metodik mahorati, puxta rejalashtirish va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni anglab yetishiga bog'liq bo'lib, texnologiya ta'limiy maqsadlarga xizmat qilishini va yosh o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga hissa qo'shishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Апатова П.В. Дидактическиэ аспекти компьютерного обучения. - М.: Педагогика, 2002
2. Abduqodirov A.A., Begmatova N.X. Maktabgacha ta'lim muassasalarida multimedia texnologiyasidan foydalanish uslubiyoti (o'quv-uslubiy qo'llanma). - Qarshi: Nasaf, 2011
3. Abdusharipova D. X. Ona tili fanini o'qitishda multimedia vositalaridan foydalanish // Ilm –fan taraqqiyotida iqtisodiyot va zamonaviy ta'limning o'rni hamda rivojlanish omillari. №5. 1-son. May, 2025
4. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Ona tili va adabiyot o'qitishda multimedia vositalaridan foydalanish metodikasi. Toshkent, 2022.
5. Islomova M. Ona tili darslarida interaktiv multimedia dasturlarining o'rni. Samarqand, 2023.
6. Karimov J. Ona tili fanida multimedia texnologiyalarini qo'llash. Toshkent, 2022.

⁴² Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Ona tili va adabiyot o'qitishda multimedia vositalaridan foydalanish metodikasi. Toshkent, 2022. – B. 39

7. Qodirov B. Ona tili fanini o'qitishda interaktiv usullar va multimedia vositalari. Buxoro, 2023.

8. Rasulova N. Bolalar adabiyotini o'qitishda multimedia vositalaridan foydalanish. Toshkent, 2023.

9. Shukin A. Ta'limning audiovizual vositalaridan sistemali foydalanish. Toshkent, 2021.

